

a sřežen a také tím faktem, že jednotlivé biologické disciplíny nahromadily za pomoci moderních výzkumných metod značné množství materiálu osvětlujícího jednotlivé stránky biologické evoluce. Údaje získané v poslední době speciálními biologickými obory ukázaly skutečnou složitost evolučního procesu a tím nepřímou nedokonalost a zranitelnost jednostranných hledisek a postupů používaných dosud při tvorbě evolučních hypotéz a teorií. Tato skutečnost jistě pomohla autorům při sestavování „generálního plánu“ práce, ale na druhé straně značné množství tohoto velmi různorodého materiálu, shromážděvaného často na základě protikladných hledisek, práci zřejmě velmi komplikovalo. A zde, podle našeho názoru, autorům alespoň zčásti usnadnila práci jejich filosofická invence a zkušenost. Máme na mysli např. využití znalosti složitých vztahů mezi filosofickými kategoriemi systému a elementů, struktury a funkce při objasnění vnitrodruhových a mezidruhových vztahů, mechanismu a funkcí přírodního výběru na různých úrovních biologické organizace apod. Solidní orientace v těchto složitých problémech byla jedním z důležitých předpokladů syntetického, nezjednodušeného výkladu i velmi problematických otázek.

Chápeme-li dialektickou metodu jako hodnocení jevů z různých hledisek a kon-

frontaci různých názorů, pak můžeme v práci uplatněný postup označit za dialektický. Uvedený přístup nechápali autoři jako schéma, podle něhož je nutné vybírat, případně upravovat fakta, ale jako pomocný metodologický nástroj, který je nutil k přísnému dodržování logických pravidel, ke střízlivému a uváženému používání metody zobecnění a generalizace a co hlavně, nutil je ke stále hlubšímu a všestrannějšímu studiu nejrůznějších stránek problému. Vzájemné ovlivnění mezi filosoficko-metodologickými principy a poznatky přírodních věd je, jak ukazuje recenzovaná práce, prospěšné pro obě strany — pro biologii i filosofii. Výsledky této formy spolupráce filosofů s biology jsou velmi slibné. Myslíme, že podobné práce mohou napravit mezi přírodovědci pověst filosofie, ukázat prospěšnost filosofického vzdělání je-li využíváno skutečně tvůrčím způsobem.

Autorům této biologicky i filosoficky zajímavé práce (oba jsou mimochodem bývalými žáky profesora leningradské university K. M. Zavadského, známého mnoha pracemi z teoretické biologie), se podařilo skutečně přispět k vědeckému objasnění jednoho z velmi složitých problémů teoretické biologie — úlohy přírodního výběru v evoluci organismů.

Antonín Jašek

VOLNÝ ČAS — PREDMET SOCIOLOGICKÉHO BĀDANIA*

Ťmerne so zrýchľovaním životného tempa, rapidným technickým rozvojom a s ním súvisiacim skracovaním pracovného času sa do popredia záujmu sociológov dostáva problém voľného času. A právom.

* Aleksander Kamiński, *Czas wolny i jego problematyka społeczno wychowawcza* (Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław 1965).

Jeho racionálne využívanie tvorí podstatnú súčasť riešenia mnohých situácií, do ktorých sa človek v modernej spoločnosti dostáva. Okrem prvoradej úlohy (oddych po práci, reprodukcia pracovnej sily), je tu množstvo nových úloh, ktoré vznikajú presunom dňa v prospech voľného času. Je to doba určená na realizáciu potrieb a záujmov človeka, všetkých foriem spoločenského života a individua v ňom. Jeho

nesprávne využívanie naopak podporuje korešpondovanie medzi konfliktovými situáciami v pracovnom čase a mimo neho, ovplyvňuje duševný život človeka v negatívnom zmysle. Na otázku: Čo s voľným časom? nestačia teda len utvárajúce odpovede. Je potrebné vedecky zvládnuť problematiku, aby sa vyhlo zbytočnému mentorovaniu a planej uniformite.

Popri Spojených štátoch, Anglicku, Francúzsku a Nemecku, ktoré majú vo výskumoch voľného času svoju tradíciu, urobili kus práce poľskí sociológovia a sociálni psychológovia. Počiatky bádania v tejto oblasti sa v Poľsku datujú od 20. rokov. Avšak až v rokoch 1957—1963 sa pristúpilo k intenzívnemu komplexnému rozboru tejto problematiky. Výsledkom sú mnohé práce, zaoberajúce sa parciálnymi otázkami (otázky voľného času zamestnaných v poľnohospodárstve, priemysle, obyvateľov miest, úloha kultúry, amaterizmus a p.).

Alexander Kamiński sa vo svojej práci *Voľný čas a jeho spoločenskovo-výchovná problematika* pokúsil o presné vymedzenie pojmu a komplexný rozbor voľného času. Východiskovým bodom v Kamińského práci je samotný pracovný čas. Jeho skracovanie chápe ako relatívny jav. Vzrastajú totiž nároky a potreby ľudí. Ich uspokojovanie je väčšinou viazané materiálnou stránkou a normálna mzda nepostačuje na urýchlenú realizáciu. Stále viac sa pracuje nadčas, vzrastá dvojzamestnanosť i viaczamestnanosť. Podľa výsledkov výskumu, ktorý sa uskutočnil v Poľsku medzi 1000 stavebnými robotníkmi, 70 % pracovalo v nadčasoch, 60 percent pracovalo ešte mimo zamestnania. Táto práca ide na úkor voľného času a v druhom prípade ho mnoho ráz skraca len na čas potrebný pre najnutnejší odpočinok.

Od voľného času Kamiński odpočítava aj čas, ktorý venujú pracujúci samovzdelávaniu, zvyšovaniu si kvalifikácie a uspokojovaniu elementárnych potrieb organizmu, ako je osobná hygiena, spánok a

pod. Takéto vymedzenie je opodstatnením sťažností na nedostatok voľného času.

Samotný voľný čas chápe autor ako aktívny odpočinok. Za kritérium považuje záujmy ľudí. Nimi sa osobnosť prejavuje, realizuje. Každý zo spôsobov uspokojovania osobných záľub, záujmov je sám osebe problémom, vyžadujúcim hlbší rozbor. Autor sa preto nepúšťa do podrobného rozpisovania, jeho rozdelenie je však obsiahle a postačuje vytýčenému zámeru. V tejto časti problematiky sa venuje najmä dovolenkám a rekreácii pracujúcich. K nim sa priraduje pojem „polorekreačných“ činností (semi-loisir) v tom zmysle, ako ho definuje Dumazedier. Sem zaraďuje záujmové činnosti, ktorým sa človek venuje mimo pracovných, rodinných a spoločenských povinností za účelom odpočinku, rozptýlenia, nezainteresovaného samovzdelávania (remeselníci-amatéri a pod.).

Nesporne veľkú výchovno-vzdelávaciu úlohu hrajú záujmy venované všetkým formám kultúry. Tu je najväčšia možnosť vplyvu a usmerňovania, hlavne pri jej najmasovejších formách, ako je film, televízia, rozhlas, ktoré v mnohých prípadoch supľujú všetky ostatné.

Zvládnutie problematiky voľného času vôbec chápe Kamiński najmä prostredníctvom výchovy. Všetky inštitúcie a organizácie, ktoré majú za cieľ pomáhať pri výbere možností a racionálnych foriem využívania voľného času, by mali na základe dôkladných rozborov zameriavať svoju výchovnú činnosť. To načrtnul autor už v nadpise svojej práce. Kamiński vychádza v podstate z prác západných autorov, najmä Dumazediera, Friedmanna, Andersona a i. Pri verifikácii sa však opiera o výsledky výskumov, ktoré prebiehajú v Poľsku. Jeho práca je zatiaľ len pokusom o syntézu pojmu. Rozsahovo nepostačuje na hlbší rozbor. Avšak z aspektu spoločenskej pedagogiky, z ktorého autor k problematike pristupuje, má práca veľký význam, pretože obsahuje všetky zložky, ktoré sa pri rozbere voľného času vyskytujú. Načrtáva možnosti realizácie výsledkov

výskumov, lebo posledné slovo ešte nie je možné povedať, problematika zostáva otvorená. Najmä pre nás je poukazom na zá-

vážne problémy, ktorých riešenie ešte našu sociológiu čaká.

Ivo Majer

O FORMÁLNEJ ABSTRAKCII

V posledných rokoch vyšlo u nás i v zahraničí viac kníh a článkov, venovaných problematike abstrakcie. Neinformavnému čitateľovi by mohla táto intenzívna pozornosť pripadať ako určité plytvanie energie. No takéto zdanie je mýlne. Problémy abstrakcie patria už niekoľko storočí k základnej náplni teórie poznania a ich riešenie má ďalekosiahle dôsledky tak pre utváranie svetonázoru, ako aj pre metológiu konkrétnych vied.

Z dejín filozofie vieme, že nekontrolované abstrakcie, ich zneužívanie a hypostázovanie patrilo k bežným úskokom špekulatívnych a idealistických smerov. Už Platóna priviedlo nesprávne abstrahovanie k postulovaniu ríše ideí, ktorej je materiálny svet len nedokonalým odrazom, akousi tieňohrou, a po ňom idealisti po celé stáročia svojvoľným narábaním s pojmami a abstrakciami vytvárali také systémy, ktoré by zodpovedali „praktickým“ záujmom náboženstva, morálky, politiky a pod.

Pre tieto a ďalšie dôvody nemožno považovať vydanie novej knihy o abstrakcii¹ ani po nedávnom preklade Gorského práce za nejaké dublovanie. Kniha prináša mnoho nových podnetov a zaujímavého materiálu. V prvej časti sa v nej podrobne rozoberá úloha formálnej abstrakcie. Cieľom nasledujúcich poznámok je upozorniť na niektoré momenty, ktorým s. Tenzer vo svojom výklade venoval málo pozornosti, a tak doplniť, prípadne spresniť niektoré jeho závery, pretože v predloženej forme vzbudzujú v čitateľovi niektoré nejasnosti.

¹ O. Tenzer, *Abstrakcia — O modeloch abstrahovania*, Bratislava 1966.

Každý predmet, dej, udalosť má mnoho stránok, momentov a aspektov. Aby sme mohli nimi v myšlienkach, a samozrejme aj v praxi, narábať, aby sme mohli robiť praktické a logické operácie, musíme niektoré stránky vecí a dejov zanedbať, iné, podľa potreby a zamerania, vyzdvihnúť do popredia. To je v podstate zmysel a funkcia abstrahovania. Ľudstvo od svojho vzniku poznávalo vlastnosti, správanie sa a súvislosti prírodných a spoločenských javov. Dávno pred vznikom logiky ako vedy používalo pojmy, abstrakcie, ako oheň, voda, zem, zvieratá, vták, človek atď. Ľudia vtedy nepoznali podstatu horenia, ani zloženie vody (H₂O), ich poznanie bolo ešte často povrchné, premiešané prvkami mágie a mystiky. Podľa s. Tenzera — tak aspoň vyplýva z jeho výkladu — pojmy ohňa, vody a mnohé iné museli byť formálne dovedy, kým sa nezistili podstatné znaky abstrahovaných predmetov. Keďže doteraz nepoznáme podstatu a príčiny mnohých chorôb, zdá sa logické predpokladať, že podľa s. Tenzera aj pojmy reumatizmus, skleróza, hypertonická choroba a iné patria tiež do skupiny formálnych abstrakcií. Takémuto záveru však na druhej strane odporuje autorovo tvrdenie, že formálna abstrakcia sa zakladá na formálnej totožnosti.²

Nejasnosti vznikajú aj pri čítaní jeho výkladu o používaní abstrakcie v matematike, logike a kybernetike. Ako je známe, Engels na viacerých miestach svojich prác upozorňuje na dialektický a protirečivý charakter matematických pojmov a operá-

² Netreba azda osobitne upozorňovať na nebezpečenstvo logického kruhu v takejto formulácii.